

Sygn. akt II CSKP 57/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 kwietnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z powództwa R. P.

przeciwko I. M. i H. D.

oraz (...) Zakładowi Ubezpieczeń Spółce Akcyjnej w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 30 kwietnia 2021 r.

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 6 lipca 2017 r., sygn. akt I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok, znosi postępowanie w zakresie dotyczącym rozprawy apelacyjnej i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...), pozostawiając mu rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Powód R., P. pozwem wniesionym w dniu 11 sierpnia 2003 r. wniósł o zasądzenie od pozwanych I. M., H.D. i P. S.A. z siedzibą w W. renty w wysokości 1500 zł miesięcznie, kwoty 50 000 zł tytułem odszkodowania oraz kwoty 50 000 zł tytułem zadośćuczynienia. Podstawa faktyczna powództwa oparta była na twierdzeniu, że K. M. i W. D., jako osoby zatrudnione w gospodarstwie rolnym I. M. i H. D. w dniu 13 sierpnia 1993 r. spowodowały uszkodzenia ciała, skutkujące niezdolnością powoda do pracy. Odpowiedzialność cywilną zakładu ubezpieczeń wywodził powód z obowiązkowej umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego.

Postanowieniem z dnia 29 września 2005 r. Sąd Okręgowy w P. odrzucił pozew wobec P. S.A., zażalenie powoda na to orzeczenie zostało oddalone postanowieniem Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 19 lipca 2006 r. Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 15 czerwca 2007 r. uchylił postanowienie Sądu drugiej instancji.

Powód pismem z dnia 25 kwietnia 2012 r. rozszerzył powództwo w części dotyczącej renty do kwoty 3 000 zł miesięcznie, odszkodowania do kwoty 150 000 zł i zadośćuczynienia do kwoty 150 000 zł. W toku postępowania przed Sądem pierwszej instancji toczyły się liczne postępowania zażaleniowe. Postanowieniem z dnia 22 marca 2016 r. ustanowiono dla powoda pełnomocnika z urzędu w osobie radcy prawnej N. U.

Wyrokiem z dnia 25 sierpnia 2016 r. Sąd Okręgowy w P. oddalił powództwo. Ustalono, że pozwane i powód byli właścicielami gospodarstw rolnych. Powód zatrudniał do pracy w swoim gospodarstwie okolicznych mieszkańców. K.M. pomagał matce - pozwanej I. M. w pracy w jej gospodarstwie rolnym, W. D. nigdy w nim nie pracował. W dniu 13 sierpnia 1993 r. na terenie gospodarstwa powoda doszło do zdarzenia z udziałem nietrzeźwych K. M. i W. D. Ich obecność nie miała związku z prowadzeniem gospodarstwa rolnego przez pozwane. Powód doznał wówczas obrażeń ciała spowodowanych, jego zdaniem, upadkiem z odsuniętej przez nich drabiny. Powód wniósł prywatny akt oskarżenia przeciwko K.M. i W. D. do Sądu Rejonowego w W. Oskarżeni zawarli z powodem ugodę, w której

zobowiązali się zapłacić kwotę 250 000 starych złotych, przeprosili go i obiecali, że nie będą go niepokoić w przyszłości. Powód występował z roszczeniami majątkowymi, wywodzonymi z powyższego zdarzenia, także w innych postępowaniach. Sąd pierwszej instancji wskazał, że podstawą roszczenia odszkodowawczego było twierdzenie, że pozwane posługiwały się sprawcami, pracującymi w ich gospodarstwach rolnych przy zdarzeniu z dnia 13 sierpnia 1993 r., a ich odpowiedzialność oparta jest na art. 429 k.c. Stwierdził, że pozwane nie posługiwały się sprawcami szkody w rozumieniu powyższego przepisu, stąd brak związku z prowadzeniem przez nie gospodarstw rolnych. Konsekwentnie, skoro odpowiedzialność osób objętych ubezpieczeniem cywilnym rolników z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego obejmuje tylko szkody wynikające ze zdarzeń, których następstwem jest śmierć, uszkodzenie ciała, rozstrój zdrowia bądź utrata, zniszczenie lub uszkodzenie mienia, jeśli do zdarzenia doszło z winy rolnika lub osób pracujących w jego gospodarstwie rolnym brak podstaw do zastosowania § 3 w zw. z § 12 ust. 1 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 18 grudnia 1990 r. w sprawie ogólnych warunków odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego.

Wyrokiem z dnia 6 lipca 2017 r. Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację powoda. Sąd drugiej instancji uzupełnił postępowanie dowodowe ustalając na podstawie zeznań pozwanej I. M., że w dniu zdarzenia K. M. wraz z W.D. poszli do powoda, dowiedzieć się, czy jest u niego praca przy rwaniu lnu, ponadto wcześniej powód zapraszał K. M. „na wódkę” jako podziękowanie za przechowywanie rzeczy w szopie. Sąd nie uwzględnił wniosków o przeprowadzenie dowodu z zeznań w charakterze świadka S. N. i R. W. i z akt innych postępowań dotyczących zdarzenia. Sąd Apelacyjny nie podzielił podstawy prawnej rozstrzygnięcia przyjmując, że zastosowanie miałby art. 430 k.c., ale wada ta nie ma znaczenia, gdyż powód nie wykazał, aby szkoda powstała w związku z prowadzeniem przez pozwane gospodarstwa rolnego.

Sąd Apelacyjny uznał za bezzasadny zarzut nieważności postępowania przed Sądem pierwszej instancji oparty na twierdzeniu o braku umocowania pełnomocnika wskazując, że w trakcie rozprawy w dniu 11 sierpnia 2016 r. nie doszło do cofnięcia przez powoda pełnomocnictwa radcy prawnemu N.U., co

wynika z pisemnego protokołu rozprawy i jej rejestracji w systemie audio-wideo. Pełnomocnik na rozprawie apelacyjnej w dniu 22 czerwca 2017 r. potwierdziła ponadto, że nadal reprezentuje powoda.

Powód, zastąpiony przez kolejnego pełnomocnika z urzędu - adwokata Z. W., złożył skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) w całości. Wnosząc o uchylenie wyroków Sądów obu instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w P. powołał obie podstawy kasacyjne (art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c.). W ramach podstawy naruszenia przepisów postępowania wskazał art. 379 pkt 2 i pkt 5 w zw. z art. 118 § 1 i art. 94 § 1 k.p.c. poprzez dopuszczenie do działania w sprawie w postępowaniu drugoinstancyjnym radcy prawnego N. U., której powód wypowiedział pełnomocnictwo pismem z dnia 11 sierpnia 2016 r., art. 217 w zw. z art. 227, art. 233 § 1, art. 381, art. 382 i art. 391 § 1 k.p.c. poprzez bezpodstawne pominięcie wniosku dowodowego powoda o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z przesłuchania w charakterze świadków S. N. i R. W. w postępowaniu odwoławczym, jak również z opinii biegłego lekarza. Uchybienia przepisom prawa materialnego upatruje skarżący w niezastosowaniu art. 430 k.c. w zw. z § 3 i § 12 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 18 grudnia 1990 r. w sprawie ogólnych warunków odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego wobec wadliwego przyjęcia, że szkodnie pozostaje w związku z prowadzeniem przez pozwane gospodarstwa rolnego.

Sąd Najwyższy zważył:

W pierwszym rzędzie rozważyć należy najdalej idący zarzut nieważności postępowania. Na podstawie akt sprawy ustalono, że powód w dniu 11 sierpnia 2016 r. o godzinie 10.25, tj. po zamknięciu rozprawy przed Sądem pierwszej instancji, złożył pismo procesowe zatytułowane „Żądanie powoda” (k. 1039). W piśmie powyższym zamieścił oświadczenie o cofnięciu pełnomocnictwa ze skutkiem natychmiastowym dotychczasowemu pełnomocnikowi z urzędu radcy prawnej N. U. „z uwagi na brak zaufania”, wniosek o ustanowienie innego, imiennie oznaczonego pełnomocnika z urzędu, a gdyby było to niemożliwe oświadczył że będzie działał sam, wniosek o dokonywanie doręczeń korespondencji sądowej bezpośrednio do jego rąk. Apelację od wyroku z dnia 25 sierpnia 2016 r. wniósł powód osobiście oraz radca prawna N. U., oznaczając siebie jako pełnomocnik

powoda z urzędu. Przewodniczący, podejmujący czynności w postępowaniu naprawczym, wskazał w zarządzeniu, że pismo wniesione później przez pełnomocnika uznaje za uzupełnienie apelacji złożonej przez powoda osobiście. W toku postępowania międzyinstancyjnego powód złożył pismo wskazujące, że działa sam, gdyż cofnął pełnomocnictwo, następnie ponowił wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu. Sąd oddalił ten wniosek postanowieniem z dnia 12 kwietnia 2017 r. O terminie rozprawy apelacyjnej wyznaczonej na dzień 25 sierpnia 2016 r. została powiadomiona jedynie radca prawna N. U., która wzięła w niej udział. Z protokołu rozprawy apelacyjnej wynika, że radca w odpowiedzi na pytanie Sądu oświadczyła, że nadal reprezentuje powoda jako jego pełnomocnik z urzędu. Powód, nie powiadomiony o terminie rozprawy, nie stawił się.

W orzecznictwie przyjęto, że ustanowienie pełnomocnika z urzędu, równoznaczne z udzieleniem pełnomocnictwa procesowego (art. 118 § 1 k.p.c.), stanowi uprzywilejowanie strony, ale nie ogranicza jej praw procesowych. Konsekwentnie uznano, że do stosunku pełnomocnictwa procesowego powstałego w wyniku czynności sądu stosuje się przepisy kodeksu postępowania cywilnego dotyczące pełnomocnictwa procesowego, w tym art. 94 § 1 odnoszący się do wypowiedzenia pełnomocnictwa (por. postanowienie składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 1976 r., III CRN 64/76, OSNC 1977, nr 1, poz. 14 oraz niepublikowane postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 21 kwietnia 1999 r., I CKN 1423/98, z dnia 24 maja 2012 r., V CZ 11/12). Czynność strony odpowiadająca wypowiedzeniu pełnomocnictwa odnosi skutek prawny w stosunku do sądu z chwilą zawiadomienia go o tym.

Utrwalona wykładnia podstawy nieważności postępowania polegającej na pozbawieniu strony możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.) wskazuje, że zachodzi ona wtedy, gdy z powodu wadliwości procesowych sądu lub strony przeciwnej, będących skutkiem naruszenia konkretnych przepisów kodeksu postępowania cywilnego, strona nie mogła brać i nie brała udziału w postępowaniu lub jego istotnej części (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 1974 r., II CR 155/74, OSP 1975, nr 3, poz. 66, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 1998 r., III CKN 34/98, Prok. i Pr.-wkł. 1999, nr 5, poz. 41). Wyjaśniono, że niezbędne jest kumulatywne wystąpienie trzech okoliczności: naruszenie przez

sąd przepisów procesowych będących źródłem uprawnień strony, wpływ tego uchybienia na wyłączenie możliwości działania strony w postępowaniu, niemożność obrony praw w postępowaniu w następstwie wystąpienia obu uprzednio wymienionych okoliczności. Ocena musi być dokonywana w uwzględnieniu indywidualnych okoliczności danej sprawy i prowadzić do wniosku, że sąd nie powinien w ogóle przystąpić do ostatecznego merytorycznego rozstrzygnięcia. Nie dochodzi do nieważności postępowania, gdy mimo naruszenia przepisów postępowania strona podjęła czynności (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 marca 2017 r., IV CSK 350/16). Przyjęto, że przeprowadzenie rozprawy apelacyjnej, poprzedzającej bezpośrednio wydanie wyroku, w sytuacji, w której strona nie wiedziała o terminie rozprawy, pozbawia ją możliwości obrony swych praw i powoduje nieważność postępowania (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 lipca 1974 r., II CR 331/74, OSNC 1975, nr 5, poz. 84, z dnia 15 grudnia 2005 r., II CK 399/05, niepubl.).

Uzasadniona jest zatem podstawa kasacyjna w części wskazującej na nieważność postępowania przed Sądem drugiej instancji. Brak zawiadomienia strony powodowej o rozprawie, skutkujący jej nieobecnością doprowadził do pozbawienia jej możliwości obrony praw. Okoliczność, że radca prawna, której powód ze skutkiem wobec sądu wypowiedział pełnomocnictwo, uczestniczyła w tym posiedzeniu i powołując się na niewygasłe (jej zdaniem) umocowanie nadal podejmowała czynności procesowe pozbawiona jest znaczenia prawnego.

Sąd Najwyższy dostrzega okoliczności sprawy świadczące o obstrukcji i nadużywaniu przez powoda prawa procesowego, których przejawem są liczne bezzasadne wnioski, w tym o wyłączenia sędziów, zmiany podstawowych twierdzeń faktycznych co do przebiegu zdarzenia i podstaw odpowiedzialności, niemniej stwierdza, że stwierdzona podstawa nieważności postępowania ma charakter bezwzględny i skutkuje wydaniem orzeczenia kasacyjnego.

Twierdzenie skargi o nieważności postępowania przed Sądem Okręgowym nie poddaje się kontroli Sądu Najwyższego, który z urzędu bada nieważność postępowania apelacyjnego, a pierwszoinstancyjnego - jedynie na odpowiednio skonstruowany i powołany zarzut skargi kasacyjnej.

Dokonanie przez Sąd Najwyższy oceny pozostałych zarzutów powołanych w ramach podstaw kasacyjnych jest zbędne i niecelowe.

Z tych względów na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzeczono jak w sentencji, przekazując rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego sądowi, który wyda orzeczenie kończące postępowanie w sprawie (art. 108 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.).